

دانشمندان اصفهان

این رشته نگارش را به پیشگاه دوستارجمند گرانمایه
و استاد معظم آقای وحید دستگردی تقدیم می نماید

(راغب اصفهانی)

او القاسم حسین بن محمد بن مفضل معروف به راغب اصفهانی از دانشمندان
و حکما و ادبای اسلامی است و بقول علامه شمس الدین شهر زوری و بهقی و مؤلف
تممه صوان الحکمة، راغب «جامع معقول و منقول بوده و در تألیفات خود جمع
میان حکمت و شریعت نموده» مصنفاتش دارای ارزش ادبی و علمی بسیار میباشد
و همیشه مورد توجه از باب معرفت و کمال است.

علامه سیوطی در طبقات النحاة گفته که راغب در اوائل سده پنجم
بوده و در کتاب اتقان پس از ذکر کتابهای که در لغت غریب قرآن تألیف شده
رساله «مفردات» در لغت قرآن راغب را از بهترین کتابهای لغوی در غریب قرآن
میداند و جلایی هم در کشف الظنون اشاره باین معنی مینماید. امام فخر رازی در کتاب
تأسیس التقدیس در علم اصول راغب را از پیشوایان اهل سنت دانسته و او را در
ردیف غزالی میداند. علامه کبیر میر حامد حسین هندی نیشابوری در کتاب
بسیار نفیس خود «عبارات الانوار» اشاره به شهرت راغب نموده و از کلمات
وی استشهاد مینماید.

شهرت راغب بیشتر برای دو کتاب بسیار نفیس اوست که یکی کتاب
محاضرات الادبا و دیگری رساله مفردات در لغت قرآن میباشد.

کتاب محاضرات از بهترین کتابهای ادبی و اخلاقی در ادبیات عربی
بشمار میرود و در مصر و اسلامبول مکرر چاپ شده است.

این کتاب همیشه زینت بخش ادبیات عربی خواهد بود زیرا راغب بسیاری از

نوادری و اخلاقی را در آن فراهم ساخته و با بهترین اسلوبی این کتاب را از شاهکارهای ادبی قرار داده است. بگواهی دانشمندان و ادباین کتاب بهترین کتابی است که تا کنون در باب محاضرات تألیف شده و کسانی که ذوق و سرمایه ادبی دارند این کتاب نفیس را همیشه انیس و جلیس خود قرار داده و از حکایات و ادبیات آن بهره مند میشوند.

مسلم در این اواخر که ادبیات عربی بر اوج ترقی و کمال رسیده هنوز کتابی که در ردیف محاضرات راغب بتوان قرار داد تألیف نشده و یاما سراع نداریم.

رساله مفردات غریب قرآن نیز خیلی مهم و در خور ستایش است به عقیده من تا کنون تفسیر بسیار خوبی که حقایق قرآنرا نشان دهد و در جامعه معرفی شود از مفسرین نداریم و باینهمه تفسیر آیه هست هنوز فهم حقایق کتاب آسمانی برای مردم دشوار است چه بسیاری از مفسرین لغات قرآنرا بمعانی و تأویلات گوناگون تحویل داده و از زبان عربی و اصطلاح حجازی دور افتاده اند. با آنکه قرآن برای همه آمده و همه باید از آن استفاده نمایند متأسفانه تفسیر خوبی در دسترس نداریم و این وضع از مقام علمی دانشمندان بزرگ اسلامی خیلی بعید نظر میرسد!! و تنها مایه تسلی خاطر تبعات فردی و مطالعات در قرآنست که هر کس بدوق و فهم و دانش خود با مراجعه با اخبار صحیح حقایق را میتواند استنباط نماید. تنها کتابی که میتواند باین مقصود کمکهای شایانی نماید مفردات راغب است که به گواهی ارباب لغت و ادب و دانشمندان بهترین کتابی است که در این خصوص تألیف شده و نتیجه مطالعات یک عمر و دقت کامل با مراجعه با اهل فن خود را در این رساله گنجانیده است. این رساله بسیار نفیس بارها در مصر چاپ شده در دسترس همگان میباشد و یک نسخه بسیار زیبای خطی هم در کتابخانه مجله ارمغان موجود است.

راغب مانند بسیاری از ادبا و دانشمندان گاهگاهی اشعاری سروده که در دفتر زمانه ثبت است و شهر زوری در کتاب نزهة الارواح و روضة الافراح خود این قطعه را از راغب میداند.

يامن تکلف اجفاء الهوى کلفا
ان التکلف ياتى دونه الکلف
و للمحب لسان من ضميره
بما تحن من الاهواء يعترف

دانشمند گرانمایه مترجم کتاب نزهة الارواح در حاشیه آن کتاب این قطعه شعر فارسی را از راغب میداند:

ز صد هزار محمد که در جهان آید
یکی بمنزات و جباه مصطفی نشود
و گرچه عرصه عالم پر از علی گردد
یکی بعلم و سخاوت چو مرتضی نشود
جهان اگرچه زموسى و چوب خالی نیست
یکی کلیم نگرود یکی عصا نشود
در کتاب درة الاخبار و لمعة الاوار که ترجمه تمه صوان الحكمة ابو الحسن بیهقی متوفی بسال ۶۵۰ است این کلمات از راغب اصفهانی مسطور است: (۱)

« نظر در عواقب امور از خواص انسانست و ایزد تعالی این خاصیت در او ایجاد نکرده است الا از بهر چیزی که در آن برای صلاح او بدان باز بست است و اگر نه چنین بودی آن خاصیت و قوت درو معطل بودی و اگر نه آن بودی کی آدمی را عاقبتی بودی کی انتهای آن فرومایه زندگانی که بر اندوه و جان کنش است بدو بودی و حال او بعد از صرف زندگانی به اکتساب سعادت اخروی بعد از ممات بهتر از این نبودی بضرورت احسن حیوانات را حال ازو بهتر بودی، و آن قوت قطعاً درو عبث بودی؛ و لکن قرآن به بطلان آن ناطق است و میگوید افحسبتم انما خلقناکم عبثاً و انکم الینالا ترجعون - (۱) این کتاب بضمیمه سال پنجم مجله مهر بتصحیح دانشمند معظم آقای سید محمد شکوه در طهران به چاپ رسیده، امیدواریم اصل کتاب به تصحیحات معظم له بزودی چاپ و نشر شود.

و نیز احکام چنین صورتی زیبا و بنیتی دلربا و هدم و موجوآن بی آنکه معنی باشد در آن سوای آنکه سایر حیوانات را در آن مشارکت باشد با وجود چندین تعب و زحمت کی بدو میرسد و دیگر بهایم از آن رستگارند سغه و نا بخردی می نماید - نقضت غزلها من بعد قوة انکنا، تعالی الله عن ذلك علواً کبیراً قال علیه السلام الدنيا دار ممر لا دار مقر و قد خالقتم فلا بد تاقلون من دار حتی یتقرر بکم القرار مؤلفات راغب از اینقرار است .

۱- کتاب الذریعة الی مکارم الشریعة که درعام اخلاق و مواظ حسنه

و آداب دیانت است .

۲- لغات مفردات قرآن .

۳- تفصیل النشأتین و تحصیل السعادتین در حکمت علمی و عملی

۴- محاضرات الادبا

۵- کلمات صحابه

مترجم و محشی دانشمند کتاب نزهة الارواح مینویسد « اما کتاب تحقیق البیان فی تاویل القرآن که در اول کتاب الذریعة نام اورا برده بنظر نگارنده نرسیده و کتاب غرة التنزیل و درة التاویل که شمس الدین شهرزوری ذکر کرده در مصنفات راغب دیده نشده مگر نام آن تفسیر کبیر او باشد که آنها هم وجود نیست و فانش در سال ۱۰۰۲ هجری واقع شده »

محمتمل است قول مترجم دانشمند کتاب نزهة الارواح درست باشد چه آنکه با مراجعه بکتابهای تاریخی بویژه کتاب تنمه صوان الحکمة که مؤلفش قریب به زمان راغب بوده (اگرچه نام تمام کتابهای راغب را نبرده) این کتاب را نام نبرده است .

مرتضی مدرسى چهاردهی